

GLADSTONE ȘI ROMÂNII*

MIHAI SORIN RĂDULESCU
(Facultatea de Istorie, Universitatea din București)

În contextul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, în epoca în care Imperiul britanic își extindea hotarele și interesele, contactele și atitudinile lui William Ewart Gladstone (1809–1898)¹ legate de România au fost paralele și chiar le-au premers pe cele față de Bulgaria și Grecia, state emergente din Imperiul otoman. Politica sa – cea a foarte puțini oameni politici englezi care au susținut emanciparea politică în Europa de sud-est – poate fi înțeleasă ca o încercare de a da o soluție îndelungatei crize din Turcia veacului XIX, care se afla în mod tradițional în bune relații cu Anglia. Deși nu e de neglijat faptul că era vorba de două imperii ale căror interese intrau în conflict în unele regiuni din Orientul Apropiat.

Câțiva istorici au scris pagini interesante asupra subiectului: în primul rând e vorba de R.W. Seton-Watson, autor al unei strălucite *Istории a românilor*², publicată în englezește în 1934 și tradusă în românește abia în 2009 (desigur, mai bine mai târziu decât niciodată!). Mai târziu, alți cercetători, britanici și români – precum

* Inițial, acest text a fost o comunicare prezentată în limba engleză, în iulie 2010, la conferința „Gladstone”, ținută la Biblioteca Gladstone de la Hawarden, Marea Britanie. Ulterior, cu prilejul unei călătorii de cercetare efectuate în vara anului 2013, am putut-o completa prin studierea, în aceeași bibliotecă, a corespondenței dintre Gladstone și fruntași români pașoptiști. Adresez și pe această cale respectuoasele mele mulțumiri Bibliotecii Gladstone de la Hawarden și Bibliotecii Academiei Române din București, precum și următoarelor persoane de ale căror sfaturi am beneficiat: istoricul londonez Roland Quinault, pastorul anglican Peter Francis, directorul Bibliotecii Gladstone de la Hawarden, pastorul W.T. Pritchard, istoric al acestei localități și al regiunii, prozatoarea Suzette A. Hill, publicistul londonez Tom Aitken, medicul Graham Whitehouse, fost profesor la Facultatea de Medicină de la Liverpool, cântăreața Ana Maria Igiroșanu (căsătorită Methven, astăzi Maica Anastasia), „Andrew Duncan” Catholic History Trust din Birmingham, cercetătoarea Beatrice Marinescu și nu în ultimul rând părinților mei, Gina și Florin Rădulescu, fără de al căror sprijin nu ar fi fost posibile legăturile mele culturale cu Anglia.

¹ Despre personalitatea acestuia, vezi, mai recent, Sir William Gladstone, *Gladstone A Bicentenary Portrait*, Wilby Hall, Wilby, Norwich, Michael Russell, 2009. De asemenea, John Plowright, *The Routledge Dictionary of Modern British History*, London and New York, Routledge, 2006, p. 105–108.

² R.W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians*, Cambridge, University Press, 1934.

Trevor J. Hope³, Beatrice Marinescu⁴ și Valeriu Stan⁵ – au adus bogate contribuții de informație și de interpretare asupra suportului britanic – chiar dacă nu atât de puternic precum cel francez – adus marilor evenimente din istoria românească a secolului al XIX-lea. În perspectiva zilei de astăzi, subiectul pare oarecum prăfuit și fără interes deosebit, dar – pentru a așterne o considerație oarecum banală – istoria este fluctuantă și în permanență schimbătoare.

Potrivit cuvintelor lui Trevor J. Hope, „istoricii au repetat vreme îndelungată aserțiunile unei generații mai vechi de cercetători, a căror teză generală deplângea lipsa interesului arătat de englezi în problema românească. Se afirmă de obicei că doar doi politicieni au ridicat vreodată chestiunea românească în Camera Comunelor – [Dudley] Stuart și Gladstone; că nu a fost obținută publicitate reală pentru cauza românească în presa britanică; și că opinia publică din Anglia a rămas fundamental ignorantă în legătură cu principatele. Adevărul poate să nu fie reversul acestei poziții, dar o modestă reformulare poate fi făcută în sens contrar, ca urmare a cercetărilor recente”⁶. Problema unirii și a independenței principatelor a fost pusă de mai multe ori în Camera Comunelor⁷, dar cel mai cunoscut om politic britanic care a rostit discursuri favorabile panromânismului a fost Gladstone⁸.

Figură de primă însemnătate a liberalismului britanic, W.E. Gladstone a fost avocatul popoarelor creștine asuprite din Răsărit: români, greci, sârbi, bulgari, muntenegreni și armeni⁹. De altfel am constatat în biblioteca sa de la Hawarden că politicianul – care era în același timp și teolog anglican și clasicist cu mare interes

³ Trevor J. Hope, „Dumitru Brătianu and British Public Opinion regarding the Unification of the Romanian Principalities (1848–1859)”, în *Anglo-Romanian Relations after 1821*, Iași, 1983. Acesta amintește în note unele dintre scrisorile publicate mai jos, schimbate între W.E. Gladstone și frunțași români pașoptiști.

⁴ Beatrice Marinescu, *Romanian – British Political Relations, 1848–1877*, București, 1983. Beatrice Marinescu a alcătuit și o microbiografie a lui Gladstone (78 pagini scrise de mână) care urma să fie publicată în seria „Diplomați iluștri”. Din păcate nu a văzut lumina tiparului în această serie, dar avea să apară mai târziu, la inițiativa autorului articolului de față, în „Analele Brăilei”, serie nouă, an XI, nr. 11, Brăila, 2011, p. 369–426.

⁵ Valeriu Stan a publicat câteva articole privitoare la acest subiect. Dintre ele fie menționat *Acțiuni diplomatice și de propagandă în Anglia ale revoluționarilor români exilați (1848–1853)*, în *In honorem Paul Cernovodeanu*, București, Kriterion, 1998, p. 255–268.

⁶ Trevor J. Hope, *op. cit.*, p. 52.

⁷ Dumitru Vitcu, „Dumitru Brătianu”, în *idem, Diplomații Unirii*, București, Editura Academiei, 1979.

⁸ Richard T. Shannon, *Gladstone and British Balkan Policy*, în Ralph Melville, Hans-Jürgen Schröder (coord.), *Der Berliner Kongreß von 1878. Die Politik der Großmächte und die Probleme der Modernisierung in Südosteuropa in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1982.

⁹ Richard Clogg, *The Vlachs of Macedonia: some British Perspectives*, în *Anglo-Romanian Relations after 1821*, p. 18.

pentru literatura antică greacă și publicist pe teme politice de actualitate, cât și un pasionat bibliofil – avea o serie de cărți legate de cultura și istoria Europei de sud-est. Am răsfoit cu interes o istorie a Atenei în limba neogreacă, precum și o carte dedicată literaturii populare a sârbilor. În biserica de lângă bibliotecă se află un vitraliu modern înfățișându-l pe sf. Grigore Luminătorul, apostolul armenilor. Am găsit, de asemenea, o carte din biblioteca lui W.E. Gladstone, purtând *ex libris*-ul său cu un dragon, care trata despre represiunea otomană împotriva armenilor, aceasta de dinaintea tragediei din anul 1915.

O lucrare din domeniul studiilor sud-est europene pe care a cunoscut-o și a prefăcut-o Gladstone, și pe care am găsit-o amintită și în microfilmele arhivei Gladstone de la British Library, este cea a învățatului belgian Emile de Laveleye despre Peninsula balcanică¹⁰. De asemenea, tot lui W.E. Gladstone i se datorează prefăcuta cărții lui G. Muir Mackenzie și A.P. Irby, *Travels in the Slavonic Provinces of Turkey in Europe*¹¹.

O preocupare de lungă durată a fost cea dedicată grecilor¹², de care se simțea desigur atras și pe cale livrescă, datorită studiilor sale de filologie clasică. A consacrat o carte lui Homer¹³ și l-a prefăcut pe Heinrich Schliemann¹⁴. Deși filoelen, W.E. Gladstone, devenit comisar extraordinar al Insulelor ionice aflate sub stăpânire britanică, a întreprins o călătorie acolo în noiembrie 1858 – februarie 1859¹⁵. Nu a arătat însă simpatie pentru dorința locuitorilor Heptanezului de a se uni cu regatul elen, ceea ce e în fond explicabil ținând cont de faptul că era un demnitar fidel al Imperiului britanic.

În îndelungata sa carieră, Gladstone a avut mai multe contacte cu realitățile românești. După încheierea războiului Crimeii, a susținut cu tărie unificarea celor două principate extracarpătice, căreia i se opunea în primul rând puterea suzerană,

¹⁰ La Biblioteca Academiei Române (în continuare B.A.R.) poate fi consultată versiunea în limba engleză: Emile de Laveleye, *The Balkan Peninsula*, London, T. Fischer Unwin, 1887.

¹¹ Apărută în 2 volume, Londra, 1877.

¹² Despre Gladstone și chestiunea Greciei a curs multă cerneală. Vezi, printre primele lucrări consacrate lui Gladstone, George Barnett Smith, *The Life of the Right Honorable William Ewart Gladstone*, vol. II, London, Paris & New York, Cassell, Petter, Galpin & Co., p. 417–420.

¹³ La B.A.R. este disponibilă versiunea în limba germană: William Ewart Gladstone, *Homer und sein Zeitalter. Eine Untersuchung über die Zeit und das Vaterland Homer's*, Jena, Hermann Costenoble, 1877. Vezi, de asemenea, idem, *Juventus Mundi. The Gods and Men of the Heroic Age*, Londra, Macmillan, 1869.

¹⁴ În traducere franceză este disponibilă la Biblioteca Națională din București: Henry Schliemann, *Mycènes. Récit des recherches et découvertes faites à Mycènes et à Tirynthe*, avec une préface de M. Gladstone, ouvrage traduit de l'anglais par J. Girardin, Paris, Hachette, 1879.

¹⁵ Dimitris Michalopoulos, *Vie politique en Grèce pendant les années 1862–1869*, thèse pour le doctorat de 3ème cycle à l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Athènes, 1981, p. 159.

Imperiul otoman. După cum se știe, Napoleon al III-lea a convins-o pe regina Victoria la Osborne să fie de acord cu unirea lor, ceea ce a constituit temeiul statului național român. În paralel cu starea de spirit a populației, în construirea unui stat românesc cu rol de tampon între imperii au fost implicate Anglia și Franța, a căror susținere a fost de însemnătate substanțială.

William Ewart Gladstone s-a aflat în relații epistolare cu câțiva frunțași pașoptiști¹⁶: cu Dumitru Brătianu (1858, 1887), cu frații Nicolae (1858) și Ștefan Golescu (1867) și cu Ion Ghica (1866, 1878), ale căror legături cu Anglia dateau din vremea emigrației de după revoluția de la 1848¹⁷. Interesul marelui om politic britanic pentru principate datează așadar din perioada imediat următoare războiului Crimeii și se va confirma, în anii următori, până în ultimul deceniu al veacului al XIX-lea¹⁸. În spiritul diplomației timpului, corespondența dintre W.E. Gladstone și frunțașii pașoptiști este în franțuzește, limbă pe care cu toții o stăpâneau foarte bine.

Una dintre primele manifestări filoromânești din Anglia a avut loc în octombrie 1856 la Brighton, unde, după cum scria R.W. Seton-Watson, „s-a organizat o întrunire publică în favoarea românilor, la care a luat cuvântul Dumitru Brătianu; deși au fost primite mesaje de simpatie din partea lui Brougham, Gladstone și Roebuck, evenimentul nu s-a bucurat de o publicitate veritabilă, iar publicul a rămas la fel de necunoscător în privința problemelor românești”¹⁹.

Istoricul englez Richard T. Shannon observa că poziția fermă pe care politicianul a adoptat-o în 1876 în favoarea bulgarilor²⁰ este devansată cu aproape două decenii de cea pe care a luat-o în favoarea unirii principatelor²¹. Discursul ținut în Camera Comunelor în 4 mai 1858 este memorabil, și el a prilejuit câteva

¹⁶ *The Gladstone Diaries, 1861–1868*, vol. VI, edited by H.C.G. Matthew, Oxford, Clarendon Press, 1978, p. 437; vol. XIV. Index, compiled by H.C.G. Matthew, Oxford, Clarendon Press, 1994, p. 31, 98, 103.

¹⁷ N. Corivan, *Din activitatea emigranților români în apus (1853–1857)*, București, Cartea Românească, 1931.

¹⁸ *The Gladstone Diaries*, vol. XIV, și urm., p. 796, 816.

¹⁹ R.W. Seton-Watson, *O istorie a românilor. Din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, Brăila, Muzeul Brăilei – Editura Istros, 2009, p. 215.

²⁰ La B.A.R. poate fi consultat volumul lui W.E. Gladstone, *Bulgarian Horrors and Russia in Turkistan, with Other Tracts*, Leipzig, Bernhard Tauchnitz, 1876. De asemenea, idem, *Les atrocités turques en Bulgarie et la question d'Orient*, traduit sous la sanction de l'auteur par Victor Oger, London, 1876.

²¹ Richard T. Shannon, *op. cit.*, p. 171. Acest fapt a fost observat și de Trevor J. Hope, care nota că „intervenția lui Gladstone în favoarea românilor a fost cel mai timpuriu demers al său în favoarea popoarelor supuse din Balcani” (Trevor J. Hope, *op. cit.*, p. 47).

epistole ale lui Dumitru Brătianu și Nicolae Golescu, publicate mai jos²². La 29 aprilie 1858 Dumitru Brătianu îi scria lui Gladstone că a doua zi urma să se prezinte la el împreună cu Nicolae Golescu, pentru a-i oferi informațiile necesare discursului²³. Potrivit lui Richard T. Shannon, „discursul a fost în spirit, ton și efect, un atac asupra politicii lui Palmerston de a susține Turcia și Austria în eforturile lor de a preveni unirea Moldovei și a Valahiei și astfel de a sugruma tânărul stat român la nașterea sa. Gladstone nu l-a menționat pe Palmerston în mod direct, în parte pentru că încerca să convingă guvernul să-și schimbe politica și în parte pentru că poziția incomodă a lui Gladstone în politică, în afara conservatorilor dar nu încă în lăuntrul liberalilor, a făcut posibilă o anumită viitoare acomodare cu Palmerston”²⁴. Este des citată afirmația lui Gladstone făcută cu acel prilej: „Cu siguranță cea mai bună rezistență manifestată față de Rusia este aceea prin puterea și libertatea acelor țări care vor trebui să-i reziste. Vreți să așezați o barieră vie între ea și Turcia. Nu există o barieră precum pieptul oamenilor liberi”²⁵. În 1858 Gladstone și-a exprimat ostilitatea față de poziția Turciei și a Austriei, susținând interesele românești. Nu altfel avea să fie și în 1866 și în 1877–1878, ceea ce face din Gladstone un caz unic în istoria relațiilor româno-britanice.

Evenimentele din primăvara anului 1866²⁶ au readus România în atenția marelui om politic. Ele au prilejuit un schimb de scrisori²⁷ între prim-ministrul și ministrul Afacerilor Străine al noului guvern instaurat după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza – l-am numit pe iscusitul diplomat și scriitor Ion Ghica – și William Ewart Gladstone, care îndeplinea pe atunci funcția de ministru de Finanțe (*Chancellor of the Exchequer*). Cele două scrisori – atât cea a lui Ion Ghica, cât și cea a lui Gladstone – au calități literare, fiind atât descrieri ale situației românești, cât și expuneri de opinii generale privitoare la dezvoltarea economică și politică pe calea modernității. Epistola lui Ion Ghica este legată fără îndoială de Conferința de la Paris a celor șapte puteri europene, din 26 februarie/10 martie – 1/13 aprilie 1866, în care urma să se dezbată problema Principatelor Unite, a căror uniune nu

²² Vezi mai jos documentele nr. 1, 2, 3 și 4. De asemenea, vezi *The Gladstone Diaries*, vol. XIV, și urm., p. 31, 103.

²³ Vezi mai jos documentul nr. 3.

²⁴ Richard T. Shannon, *op. cit.*

²⁵ *Ibidem*, p. 172.

²⁶ Beatrice Marinescu, Valeriu Stan, *England and the Rumanian Political Crisis of 1866 (I)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XXXIV, 1–2, 1995, p. 165–179.

²⁷ Vezi mai jos documentele nr. 6 și 7. Vezi, de asemenea, *The Gladstone Diaries, 1861–1868*, vol. VI, și urm., p. 437. Gladstone a cunoscut-o și pe ruda mai îndepărtată a acestuia, Stavraki Aristarchi Bey, atașat de legăție al Imperiului otoman la Londra (vezi *ibidem*, p. 266: „Staurace [sic] Aristarchi”). *Ibidem*, vol. XIV, și urm., p. 98.

fusese recunoscută decât pe durata domniei lui Alexandru Ioan Cuza. W.E. Gladstone era astfel sensibilizat. De precizat că Ion Ghica a avut legături cu intelectuali și oameni politici britanici de-a lungul întregii sale vieți²⁸. A petrecut zece ani la Londra – între 1881–1891 – ca ministru plenipotențiar al României. Și-a crescut copiii în Anglia și influența britanică în familia sa a durat de-a lungul generațiilor.

În epistola sa din 8/20 martie 1866, Ion Ghica îi prezenta lui W.E. Gladstone starea României, solicitând ajutorul Angliei pentru stabilizarea situației și aducerea de capital străin. Ceea ce scria acum aproape 150 de ani e destul de actual și astăzi: „Resursele teritoriale ale țării sunt imense: fertilitatea solului, supraabundența și varietatea produselor agricole, minerale, lemne de construcție admirabile, ea reunește ceea ce de obicei face bogăția și prin urmare forța statelor mai bine conduse. / Dar lipsa exploatării face toată această bogăție inutilă și ca și neavenită”²⁹. Surprinz judecățile foarte aspre la adresa domniei lui Cuza, dar acestea se explică prin dorința de a justifica înlăturarea acestuia de pe tron, prin defectele și abuzurile reale ale domnitorului răsturnat de la putere, precum și poate – nu în ultimul rând – prin dorința nesatisfăcută a lui Ion Ghica de a deveni el însuși domn, dorință pe care a nutrit-o de-a lungul întregii sale vieți. „... de-a lungul a șapte ani – se plângea omul politic, economistul și literatul român –, nu doar că nu s-a realizat nici un progres notabil, dar încă, după cum se întâmplă în mod constant într-un astfel de caz, țara în loc să stea doar pe loc, a realizat în sens invers tendințele activității sale. / Ceea ce ar permite să constate un examen imparțial al faptelor care s-au produs sub acest regim care nu a făcut decât să manifeste de altfel ceea ce manifestă orice guvern personal lipsit de idei conforme moralei sănătoase, adică: negarea oricărui principiu, de economie socială, de familie, de proprietate, de religie”³⁰. Stilul și întorsătura frazei lui Ion Ghica se aseamănă cu cea a lui W.E. Gladstone. De altfel între cele două personalități există similitudini considerabile: și unul și altul au pendulat de la conservatorism la liberalism, amândoi au fost nu doar oameni politici, dar și intelectuali cu scrieri reprezentative în diferite domenii, amândoi au manifestat o admirație deosebită pentru cultura și istoria Greciei în al cărei spațiu au și ocupat funcții administrative – Ion Ghica, guvernator al Insulei Samos, W.E. Gladstone, comisar extraordinary al Insulelor ionice. Ambiții de

²⁸ Dintre numeroasele articole care tratează această chestiune, vezi Gheorghe Zane, *O scriere necunoscută a lui Ion Ghica în „Portfolio” al lui David Urquhart*, în idem, *Studii*, București, Eminescu, 1980, p. 371–383; Valeriu Stan, *New Data concerning Ion Ghica's Relations with David Urquhart from their Previously Unpublished Correspondence*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 3–4, 1994, p. 307–329.

²⁹ Documentul nr. 6 de mai jos (traducere de Mihai Sorin Rădulescu).

³⁰ *Ibidem*.

putere, oportunism politic, abilitate și o cultură vastă îi caracterizează pe amândoi acești oameni de stat, fără de care aproape că nu ar putea fi conceput veacul XIX, în Anglia și în principatele dunărene.

W.E. Gladstone este amintit de nenumărate ori în presa românească³¹. În numărul din 7–8 martie 1866 al ziarului „Românul” – organ liberal, așadar cu afinitate față de ideile și activitatea politicianului britanic – a fost publicat un text intitulat *Uă datoria de recunoștința*, care merită toată atenția: „În timpurile dureroase, când România era apăsată, fie de armatele străine fie de guverne mișeloase, când vocea românului era înecată în întru, nesce ânime generoase au luat în Franția apărarea cauzei naționalității române, au luptat cu o tărie, c’un devotement pe care pucini români l-au arătat către țara lor. A exprima recunoștința noastră acelor bărbați, este o datorie națională, o datorie de onoare. Trebuie s-o plătim. Credem că unul din proiectele ce guvernul ar căuta a presinta Adunării este acel d’a se da, ca semn de recunoștință, calitatea de cetățiani români acelor ce au fost apărătorii constanți și fără preget ai cauzei noastre”³². De remarcat este faptul că de fiecare dată enumerarea acestora începe cu W.E. Gladstone. „Românul” continuă: „Gladstone, Roebuck, Touvenel, Walewski, J. Michelet, Edgar Quinet, Saint-Marc Girardin, P. Bataillard, Neftzer, Havin, Edmond Texier, Armand Levy, iacă nume cari trebuiesc înscrise în inima fiecărui român și-n cartea istoriei patriei. Recunoștința este virtutea sufletelor nobile. Ingratitudinea este degradarea. Să fim recunoscători”³³.

Poziția lui Gladstone la conferința de la Paris din martie 1866, în chestiunea Principatelor, a fost rapid făcută cunoscută publicului românesc. În același număr din ziarul „Românul” se poate citi că „după cuvintele zise în Camera engleză de către d. Gladstone, Ministru de finanțe, suntem în drept a crede că Engllitera se va uni cu Franția, spre a se recunoaște voința națiunii române”³⁴.

Ca urmare a atitudinii unioniste a lui W.E. Gladstone, el s-a numărat așadar printre oamenii politici englezi și francezi – alături de Austen H. Layard, John Arthur Roebuck³⁵, Jules Michelet, Edgar Quinet, Saint-Marc Girardin, Paul

³¹ W.E. Gladstone apare în diferite relatări publicate în ziarul „Românul” referitoare la dezbaterile din Camera Comunelor: numărul de sâmbătă, 5 martie 1866, p. 1 (în numerotarea originală, p. 65), într-un text semnat Nicolescu Cătă; *ibidem*, anul X, vineri, 11 martie 1866, p. 1 (în numerotarea continuă p. 81); *ibidem*, anul X, duminică 20 martie 1866, p. 1 (în numerotarea originală, p. 113); *ibidem*, anul X, miercuri, 6 aprilie 1866, p. 1 (în numerotarea originală, p. 157); *ibidem*, anul X, 9 aprilie 1866, p. 1 (în numerotarea originală, p. 165); *ibidem*, anul X, sâmbătă, 30 aprilie 1866, p. 1 (în numerotarea continuă, p. 257).

³² „Românul”, 7–8 martie 1866, p. 73.

³³ *Ibidem*. Textul este nesemnat.

³⁴ *Ibidem*. Textul este, de asemenea, nesemnat.

³⁵ Despre politicianul John Arthur Roebuck (1802–1879), vezi *Oxford Dictionary of National Biography*, vol. 47, edited by H.C.G. Matthew and Brian Harrison, Oxford, Oxford University Press, 2004, p. 520–522, articol de S.A. Beaver.

Bataillard și A. Ubcini – propuși de guvern spre a primi cetățenia română³⁶. Scrisoarea din 15/27 aprilie 1867 trimisă de Ștefan Golescu, pe atunci ministru de Externe, lui W.E. Gladstone, atestă că acesta cu adevărat a și primit cetățenia română. „Apărător al dreptului și al libertății în țara Dumneavoastră – scria Ștefan Golescu –, vocea Dumneavoastră puternică s-a ridicat în același timp pentru apărarea dreptului și libertății unei națiuni care, retrasă în Răsăritul Europei, părea uitată de lumea întreagă. / Ca o mărturie slabă a recunoștinței României, Reprezentațiunea Națională vă oferă drept omagiu aceste drepturi la a căror păstrare ați ajutat foarte mult, așa fi zis, la recucerirea lor. Reprezentațiunea Națională îndrăznește să spere că, fiind cetățean român, prin interesul pe care îl purtați cauzei noastre și prin sprijinul pe care i l-ați dat cu orice prilej, să binevoiți a accepta să fiți și prin drepturi. Ea a votat așadar în unanimitate și A.S.S. Principele domnitor a sancționat pentru Dumneavoastră, Domnule, marea naturalizare. / Sunt bucuros să aduc la cunoștința Dumneavoastră cu acest vot, expresia recunoștinței patriei mele”³⁷.

Cel de-al treilea moment istoric în care W.E. Gladstone a luat partea românilor, a fost cu prilejul războiului ruso-turc din 1877–1878³⁸. Marele om politic englez a susținut „independența României, văzută ca o viitoare «casă a păcii» și ca Belgia Răsăritului”³⁹. Și-a exprimat public regretul pentru pierderea sudului Basarabiei de către „galanta Românie”, în favoarea Rusiei⁴⁰. Potrivit formulării lui R.W. Seton-Watson în legătură cu Congresul de la Berlin, „singurul protest mai însemnat împotriva «mutilării României» a venit de la Gladstone, care în momentul în care jingoștii îl denunțau ca agent rus, și-a exprimat deschis speranța că Rusia nu «s-ar coborî la o spoliere atât de mărunță de la un umil dar viteaz aliat...»”⁴¹. În contextul aceluiași Congres, Gladstone declara limpede: „Nu suntem prietenii Turciei, nu suntem prietenii Rusiei... Cauza pe care am susținut-o de la început nu a fost cauza Turciei sau a Rusiei: a fost cauza popoarelor subjugate”⁴².

La 8 februarie 1878, Ion Ghica scria din nou lui Gladstone, de această dată o misivă scurtă⁴³. Despre această călătorie a scriitorului și omului politic român la

³⁶ Dan Berindei, *Acordarea cetățeniei române unor personalități franceze în 1866*, în *Fațetele istoriei. Existențe, identități, dinamici. Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu*, București, Editura Universității din București, 2000, p. 709–721.

³⁷ Vezi mai jos documentul nr. 9 (traducere de Mihai Sorin Rădulescu). Vezi, de asemenea, *The Gladstone Diaries, 1861–1868*, vol. VI, și urm., p. 541; *ibidem*, vol. XIV, Index, p. 103.

³⁸ Despre acest episod, vezi Sir William Gladstone, *op. cit.*, p. 139–141.

³⁹ R.W. Seton-Watson, *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question: A Study in Diplomacy and Party Politics*, London, Macmillan and Co., Limited, 1935, p. 313.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 489, nota 2.

⁴² *Ibidem*, p. 501.

⁴³ Vezi mai jos documentul nr. 10.

Londra aflăm chiar din sinteza istoriografică a lui R.W. Seton-Watson: „... Ion Ghica a fost trimis într-o misiune la Londra, pentru a vedea în ce măsură politica anti-rusească a lui Disraeli putea fi folosită în interesul României. Ghica nu a găsit decât puțină simpatie, deoarece adevărații turcofilii priveau chiorăș către aliatul Rusiei, acum aruncat în aer de propria-i bombă. Singura speranță rezida în calculul greșit că Marea Britanie putea interveni în război”⁴⁴.

Gladstone a fost acuzat de rusofilie datorită relației sale de prietenie cu Olga Novikov⁴⁵, soția generalului rus Alexander Novikov, ca și datorită opoziției sale față de Benjamin Disraeli și față de Imperiul otoman, pe care îl considera o închisoare a popoarelor⁴⁶. Atitudinea în general pozitivă față de Rusia – care preconiza alianța de dinaintea primului război mondial – nu l-a împiedicat însă să se manifeste critic la adresa alipirii la Rusia a celor trei județe din sudul Basarabiei. Cunoscutul istoric britanic Seton-Watson, căruia în patria de origine i se reproșează astăzi uneori viziunea proromânească, izvorâtă din atmosfera primului război mondial, scria în legătură cu momentul 1878: „Încă o dată, atitudinea lui Gladstone era în evident contrast cu cea a marelui său rival, iar posteritatea poate considera că a salvat pentru a doua oară onoarea Marii Britanii în chestiunea românească. Își exprimase încă din februarie speranța că «pacea ce avea să vină» nu va fi stricată de «înstrăinarea Basarabiei», iar în martie pe aceea că Rusia nu se va «înjosi prin spolierea meschină a unui aliat umil, dar curajos». Pe 8 aprilie, a vorbit în Camera Comunelor împotriva «unei spolieri lipsite de înțelepciune și culpabile». După Congres, a protestat din nou, acuzând guvernul «că a vândut libertatea Basarabiei către Rusia», care acum își va impune «instituțiile despotice». Iar în dezbaterea finală, a denunțat discursul premierului de la Congres împotriva cedării Basarabiei, «când deja își dăduse acordul» în acest sens”⁴⁷.

Deschiderea Legației românești de la Londra, la 4 mai 1880, adică exact în ziua în care W.E. Gladstone susținuse memorabilul discurs filoromân din 1858, nu

⁴⁴ R.W. Seton-Watson, *O istorie a românilor. Din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, și urm., p. 287.

⁴⁵ Beatrice Marinescu, *William Ewart Gladstone*, în „Analele Brăilei”, serie nouă, an XI, nr. 11, 2011, p. 401, nota 27.

⁴⁶ Vezi, de asemenea, W.E. Gladstone, *The Friends and Foes of Russia*, extras din „The Nineteenth Century”, ianuarie 1879. În corespondența lui W.E. Gladstone păstrată la British Library am observat că există și o scrisoare (în limba franceză) din 1888, a baronului Nicolae Karlovici de Giers (1820–1895), ministru de Externe al Rusiei. La acea dată, Gladstone nu mai era prim-ministru. Scrisoarea poate fi consultată pe microfilm, sub cota Add. Ms. 44505, f. 82, Reel 17 (Pt. 9). De amintit faptul că soția baronului de Giers provenea dintr-o ramură moldovenească a familiei Cantacuzino.

⁴⁷ R.W. Seton-Watson, *O istorie a românilor. Din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, și urm., p. 290.

este străină de relațiile marelui om politic englez cu fruntașii români. Începerea celui de-al doilea mandat al lui Gladstone ca prim-ministru (1880–1885) coincide așadar cu instituționalizarea relațiilor româno-britanice, ceea ce mi se pare semnificativ. Întâiul agent diplomatic al României la Londra a fost Nicolae Callimachi-Catargi, fost ministru al Afacerilor Străine⁴⁸. I-a urmat în post, pentru un deceniu, chiar Ion Ghica, ale cărui epistole⁴⁹, păstrate la Biblioteca Academiei Române, conțin numeroase referiri la cel care era numit în acea vreme „the Grand Old Man”. La 4 octombrie 1883, Ion Ghica scria lui Dimitrie A. Sturdza că „Anglia se găsește în mare încurcătură fiindcă ea ar dori un echilibru între influența Rusiei și a Austro-Ungariei «pentru a-și putea dicta totdeauna voința». La ambasada Rusiei se crede că voiajul lui Gladstone ar avea drept scop să-l asigure pe țar că «Anglia recunoaște Rusiei o influență legitimă în Bulgaria»⁵⁰. La 10 ianuarie 1883, tot Ion Ghica îi trimitea aceluiasi destinatar o epistolă în care se referea la „banchetul care a avut loc ieri la Guildhall și care i-a făcut impresia că va deschide «o eră nouă» pentru Antanta Cordială; despre cuvântarea lui Gladstone, rostită cu această ocazie, prin care s-a anunțat continuarea ocupării Egiptului de către Anglia și s-au făcut aluzii la situația din Balcani»⁵¹. La 27 noiembrie același an, Ion Ghica îi povestea corespondentului său din București despre „cuvintele lui Gladstone la banchetul lordului mayor [care] au dat roade la Sofia, unde prințul Alexandru a semnat un aranjament cu totul în favoarea Rusiei»⁵².

Ultima scrisoare prezentată în articolul de față⁵³, datând din 22 aprilie 1887, a fost trimisă lui W.E. Gladstone – care încetase să fie prim-ministru – de către vechea sa cunoștință Dumitru Brătianu. Astfel cercul se închide. Momentul încetării din viață a lui W.E. Gladstone, în castelul de la Hawarden, a cunoscut un ecou considerabil în presa românească, unde i s-au consacrat pagini și coloane întregi. Interesant este faptul că în arhiva familiei s-au păstrat tăieturi de ziar

⁴⁸ *Reprezentanțele diplomatice ale României. „Londra”*, vol. I, 1859–1917, București, Editura Politică, 1967.

⁴⁹ *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, întocmit de Nicolae Liu, București, Editura Academiei, 1962, p. 73, doc. nr. 149, scrisoare a lui Ion Ghica către Ion Bianu, din 29 iulie 1884, Londra. *Ibidem*, p. 333, doc. nr. 1.178, scrisoare a lui Ion Ghica către Dimitrie A. Sturdza, din 30 sept. 1883, Londra. *Ibidem*, p. 333–334, doc. nr. 1.181, scrisoare a lui Ion Ghica către D.A. Sturdza, din 29 octombrie 1883, Londra, ș.a.m.d. În epistola sa din 30 septembrie 1883, Ion Ghica nota în legătură cu călătoria lui Gladstone în Rusia că ea „preocupă mult legațiile”.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 333, doc. nr. 1.179, din 4 octombrie 1883, Londra.

⁵¹ *Ibidem*, p. 334–335, doc. nr. 1.184, din 10 noiembrie 1883, Londra. Vezi, de asemenea, și scrisoarea lui Ion Ghica din 17 ian. 1884, Londra. *Ibidem*, p. 337, doc. nr. 1.191.

⁵² *Ibidem*, p. 335, doc. nr. 1.186, din 27 noiembrie 1883, Londra.

⁵³ Vezi mai jos documentul nr. 11.

românești, mai ales necroloage – din „Adevărul” și din „L’Indépendance Roumaine” – în care i se omagia personalitatea⁵⁴.

Posteritatea lui Gladstone în relațiile anglo-române⁵⁵ își are semnificația ei. Există în Anglia o localitate Gladstone – scris cu prima vocală „o”, nu cu „a” –, de care am aflat din cartea francezului Guy Gauthier despre regina Maria, și în care a locuit la un moment dat viitorul rege Carol al II-lea.

O chestiune merită încă să fie elucidată: nu cu mult timp în urmă am aflat dintr-un interviu televizat al Mioarei Roman, fosta soție a politicianului Petre Roman, că Alexandra Sidorovici, soția politologului Silviu Brucan (1916–2006), personaj de răsunet în ultimele decenii, a fost nepoata [*sic*] lui Gladstone. Afirmarea m-a intrigat foarte mult, pentru că oare cum se poate naște un asemenea zvon fără să existe și o bază de adevăr? Am început să întreb pe câteva persoane care ar fi putut să știe câte ceva despre această problemă. Doamnele Anca Oroveanu, istoric de artă, directoare științifică a Colegiului Noua Europă din București, și arh. Mariana Celac mi-au confirmat această informație. Potrivit d-nei Oroveanu, familia Alexandrei Sidorovici provenea de la Constanța, unde mama sa, englezoaică, înrudită cu Gladstone, se căsătorise cu un polonez. S-ar părea că moștenise ceva din averea familiei acestuia.

În memoriile sale intitulate *Generația irosită*, Silviu Brucan nu face, din păcate, nici o referire la familia soției sale. Politologul își amintea însă de faptul că tatăl său era „negustor *en gros* de stofe importate din Anglia și apucase o conjunctură favorabilă în anii de după primul război mondial”⁵⁶. Să fi fost soția sa – ilegalistă și ea, ca și el – înrudită cu Teofil Sidorovici, comandantul Străzii Țării în vremea lui Carol al II-lea? Având în vedere raritatea numelui Sidorovici, ne putem pune această întrebare. Dar de la spiritul auster al unei familii anglicane de elită, cum a fost cea a lui W.E. Gladstone, și până la comunismul stalinist profesat în tinerețe de către această posibilă strănepoată de soră a acestuia, e cale lungă. Te poate trimite cu gândul la revolta de clasă, destinul nefericit al celei care ar putea fi antecesoarea Alexandrei Sidorovici. În vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, al

⁵⁴ Acestea se păstrează la Gladstone Library, Hawarden, depuse la Flintshire Record Office, Hawarden, Glynne – Gladstone Papers, cota GG / 1626. Este vorba de coupuri din „Adevărul” din 8 mai 1898, conținând o telegramă cu încetarea din viață a lui W.E. Gladstone; „Adevărul” din 11 mai 1898; „Adevărul”, anul XI, nr. 3.176, din 18 mai 1898, cu o relatare despre moartea lui Gladstone; „Adevărul” din 9 august 1898, în care era vorba de ridicarea unei statui a lui Gladstone; „L’Indépendance Roumaine”, 13–25 mai 1898; „L’Indépendance Roumaine”, 8 (20) mai 1898.

⁵⁵ Relațiile anglo-române în secolul al XX-lea au făcut să curgă multă cerneală. Mai recent, vezi Gheorghe Pașcalău, *România și Marea Britanie. Relații politico-diplomatice 1933–1939*, București, Albatros, 2001.

⁵⁶ Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, București, Teșu, 2012, p. 21.

căruia consilier a fost, Silviu Brucan a îndeplinit și funcția de ambasador la Washington și la Națiunile Unite⁵⁷. La începutul anilor '60 a publicat împreună cu soția sa o carte despre America. Oare numirea sa în aceste funcții să fi avut și vreo legătură cu posibila încrengătură britanică a soției sale?

W.E. Gladstone a avut o soră, Helen Jane (1814–1880), a cărei soartă a fost tristă⁵⁸. Călătorind în Europa, a avut o relație cu un conte dintr-o cunoscută familie nobilă ruso-polono-ucraineană, Leon Solohub (sau Sologub, Sollogub). De amintit în treacăt și faptul că în genealogia acestei familii există cel puțin o alianță matrimonială care are tangență cu spațiul românesc: cu Rosettești moldoveni⁵⁹. Să se fi născut din legătura lui Helen Gladstone cu contele Leon Solohub un copil? În orice caz această soră a omului politic britanic, dependentă de laudanum – a nu se confunda cu cealaltă Helen Gladstone (1849–1925), una dintre fiicele acestuia, care a făcut carieră la Newnham College din Cambridge⁶⁰ – a fost ținută închisă de către ilustrul său frate și însăși existența ei pare să fie adesea trecută sub tăcere⁶¹. Considerațiile de față nu sunt menite să arunce o umbră asupra familiei lui W.E. Gladstone, dar genealogiile cer exactitate. Să fi fost simpatia omului politic britanic pentru problemele românești motivația pentru care posibila sa strănepoată de soră să fi ajuns să trăiască în România?

Poate că filoromânismul lui W.E. Gladstone trebuie pus în legătură și cu locul său de obârșie, unul dintre cele mai însemnate porturi ale lumii din veacul al XIX-lea. De la Liverpool, un oraș cu o impunătoare catedrală grecească ortodoxă și în care avea să-și petreacă copilăria câțiva ani cunoscutul poet Constantin Kavafis, se țeseau legături de comerț cu îndepărtatele porturi de grâne de la gurile Dunării: Brăila și Galați. Interesele economice ale Angliei, surprinse cu acuitate în scrierile sale de către sociologul Ștefan Zeletin, impuneau în bună măsură această atitudine favorabilă statului român unitar în formare.

⁵⁷ Pentru biografia lui Silviu Brucan, vezi și necrologul său publicat de Tom Gallagher și Nick Thorpe în „The Guardian”, 27 septembrie 2006.

⁵⁸ Despre familia Gladstone, vezi S.G. Checkland, *The Gladstones. A Family Biography 1764–1851*, Cambridge, University Press, 1971. Anne Isba, *Gladstone and the Women*, Hambledon Continuum, 2006. W.T. Pritchard, *A History of the Old Parish of Hawarden*, Wrexham, Bridge Books, 2002, p. 110–114.

⁵⁹ R. Rosetti, *Familia Rosetti*, I, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1938, p. 172: contele Neculai Solohub, ofițer rus, s-a căsătorit în 1844 cu Maria Rosetti-Roznovanu.

⁶⁰ W.T. Pritchard, *op. cit.*, p. 114.

⁶¹ Într-o scrisoare – din 1 august 2013 – pe care Sir William Gladstone, strănepot al lui W.E. Gladstone și biograf al său, mi-a trimis-o ca răspuns curiozității mele în legătură cu această posibilă legătură de rudenie, domnia sa se declara foarte sceptic, dar nu excludea cu totul această posibilitate.

DOCUMENTE⁶²

- 1) **8 aprilie 1858.** Scrisoare a lui Dumitru Brătianu către William Ewart Gladstone
British Library, Gladstone Papers, Add. Ms. 44389 (microfilm), Reel 18 (rola), Pt. 7, f. 135:

„a / 24, Abbey Road, St. John's Wood
le 8 [nesigur] april, 1858
Mon cher Monsieur,

Je m'empresse de vous communiqué les significatives lignes, ci-joint, prises dans l'organe du gouvernement français.

Demain je verrai Mr le Duc de Malakhoff; et après demain matin je prendrai la liberté d'aller vous offrir mes respects.

J'ai l'honneur d'être, mon cher Monsieur, votre très humble et très oblige serviteur

D. Bratiano

A Mr Monsieur Gladstone
P.C., M.P.”

-
- 2) **29 aprilie 1858.** Scrisoare a lui Dumitru Brătianu către William Ewart Gladstone
British Library, Gladstone Papers, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add. Ms. 44389, Reel 18, Pt. 7, f. 175:

„a / 24, Abbey Road, St. John's Wood
le 29 april 1858

Mon Cher Monsieur,

Je m'occuperai aujourd'hui à chercher dans les journaux du temps le discours dont je vous ai entretenu il y a deux jours; et demain matin, lorsque j'aurai

⁶² Cu excepția epistolei din 1866, trimisă de către W.E. Gladstone lui Ion Ghica, păstrată la secția Manuscrise a B.A.R., toate celelalte scrisori se păstrează în original în Gladstone Papers, la British Library, Londra. Autorul acestor rânduri le-a transcris de pe microfilm în iulie 2013, cu prilejul unei călătorii de cercetare efectuate la Biblioteca Gladstone de la Hawarden, instituție care i-a finanțat șederea acolo vreme de o săptămână. După știința mea, scrisorile de la British Library văd acum pentru întâia oară lumina tiparului.

l'honneur de me présenter chez vous avec Mr Golescu, j'espère vous pouvoir donner les informations que vous avez la bonté de me demander.

Mon cher Monsieur, agréez, je vous prie, l'expression de mes sentiments de respect et de gratitude.

D. Bratiano

To the Right Hono[ura]ble

W.E. Gladstone, P.C., M.P., [alte două inițiale nedescifrate, între care există o virgulă]”

3) **4 mai 1858.** Scrisoare a lui Dumitru Brătianu către William Ewart Gladstone
British Library, Gladstone Papers, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add. Ms. 44389, Reel 18, Pt. 7, f. 188:

„a / 24, Abbey Road, St. John's Wood

Mardi, le 4 mai 1858

Mon cher Monsieur,

Je m'empresse de vous communiqué, ci-joint, le seul passage concernant les Principautés, que je viens de trouver dans un discours de Mr. Disraeli, et qui ne manque pas je pense d'importance.

J'ai l'honneur d'être, mon cher Monsieur, votre très humble et très dévoué serviteur

D. Bratiano

Mon[sieu]r

Monsieur Gladstone,

P.C., M.P.

[f. 188v:] May 4 / 58

M. Bratiano

[Urmează patru pagini în limba engleză, foarte greu descifrabile, care conțin pasajul din discursul lui Benjamin Disraeli]”

- 4) **4 mai 1858.** Scrisoare a lui Nicolae Golescu⁶³ și Dumitru Brătianu către William Ewart Gladstone
British Library, Gladstone Papers, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add. Ms. 44389, Reel 18, Pt. 7, f. 186:

„Londres, le 4 mai 1858

6 Little Ryder [lecțiune incertă] Street, St. James's

En venant prendre conge de vous, permettez-nous, nous vous prions, de vous offrir, au nom de nos compatriotes de la Moldavie et de la Valachie, nos respectueux et sincères remerciements pour l'éloquente plaidoyer que vous avez consacré à la defense de nos droits et de nos interest à la Chambre des Communes.

Croyez-le, Monsieur, le people roumain ne se montrera pas ingrate. Il saura

A Monsieur

Monsieur Gladstone, P.C., M.P.

[f. 186:] se rendre digne du bel avenir que votre genie et vos efforts finira par perdurer [lecțiune incertă], et en Roumanie votre nom sera éternellement béni comme le nom d'un libérateur de la patrie.

Monsieur,

Nous avons l'honneur d'être avec un profond respect vos très humbles et très obéissants serviteurs

[Semnat:] Nicolae Golesco

[Semnat:] D. Bratiano

[f. 184v:] March 58

M.N. Golesco

Bratiano"

⁶³ Interesul pentru Anglia era mai vechi în familia Golescu, mai exact la cărturarul Dinicu Golescu, tatăl pașoptiștilor Nicolae și Ștefan Golescu, care apar în contextul relațiilor românești ale lui W.E. Gladstone. Vezi teza de doctorat al lui Petre V. Haneș, *Un călător englez despre români. O scriere englezească despre principatele române, tradusă în românește de Constantin Golescu*, București, Editura Librăriei Alcalay & Co., 1920. În generațiile mai recente, anglofilia s-a manifestat la Maria Golescu, istoric de artă, descendentă a boierului cărturar Iordache Golescu. Maria Golescu care ar merita să fie redescoperită astăzi, a făcut ani grei de închisoare pentru faptul că a lucrat la Biblioteca Britanică din București.

- 5) **13 iulie 1858.** Scrisoare a lui Dumitru Brătianu către William Ewart Gladstone
*British Library, Gladstone Papers, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add.
Ms. 44390, Reel 20, Pt. 7, f. 52:*

„32 Orchard Street, Portman Sq[ua]re 58
le 13 juillet 1858

Jul. 13

Mon cher Monsieur,
Mr. Bratiano

N'ayant pas eu le Bonheur de vous voir lorsque j'ai l'honneur ce matin de déposer chez vous l'hommage de mes compatriotes de Paris, je vous demande la permission de vous entretenir un instant par lettre:

Plusieurs membres de la Chambre des Communes sont disposés à saisir la Chambre de nouveau de la question des Principautés, pensant que cette question

à Monsieur
Mr. Gladstone, Membre du Parlement, N., N.

[f. 52v:] devant se résoudre durant vos vacances, il convient à la Chambre des Communes avant de se prononcer d'examiner quelle est la conduite qu'il incombe à la politique de l'Angleterre la solution d'une autre question qui renferme dans ses flancs la paix à venir de l'Europe ou un bouleversement general. Je pense d'après ce qu'on m'écrit de Paris que cette fois votre ministère se montrera moins hostile que dans les débats du 4 mai. Je n'ai pas certes besoin de vous dire le bien que vous rendrez au peuple roumain en [f. 53:] prenant vous-même part aux débats projetés. Nos amis du Parlement nous consulteront sans nul doute à ce sujet; aussi, je viens vous supplier de ne pas les en dissuader au cas où vous ne jugeriez pas opportune de prendre vous même la parole; car en supposant même que les nouveaux débats n'aient aucune prise sur votre gouvernement (ce qui n'est pas admissible), ils démontreront que notre exemple est suivi par d'autres membres du Parlement et donneront plus de force à l'opinion [f. 53v:] par nous précédemment émise; et, quoiqu'il arrive ils engageront l'opinion publique à considérer davantage la question roumaine, et en même temps ils seront une consolation et un encouragement pour le peuple roumain qui lui permettront de ne pas désespérer de l'avenir se voyant constamment soutenu dans ses droits par les représentants de la Grande Bretagne.

Mon cher monsieur, excusez, je vous prie, la longueur de cette lettre, et permettez-moi d'espérer que vous écouterez ma prière avec bienveillance.

Votre très-humble et très-obligé serviteur.

D. Bratiano”

- 6) [1866]. Scrisoare a lui Ion Ghica către W.E. Gladstone
British Library, Gladstone Papers, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add. Ms. 44410, Reel 30, Pt. 7, f. 179–186:

[f. 179:]

„PRINCIPAUTES-UNIES

Bucarest

186...

CABINET DU MINISTRE

[1866]⁶⁴

Monsieur le Ministre

Le cercle nouveau qu'ont ouvert à la politique vos savantes études économiques et industrielles, sympathie respectueuse pour vos opinions libérales et progressives et la conviction où je suis que Votre Excellence n'a pu manqué d'apporter dans ses hautes fonctions actuelles, cette largeur et cette fécondité d'idées qui illustrent ses antécédents ces considérations me portent, Monsieur le Ministre, à soumettre à votre appréciation éclairée la situation présente du pays Roumain.

A Son Excellence

Monsieur Gladstone

Chancelier de l'Echiquier

etc. etc. etc.

[f. 179v:] Glissant rapidement sur des faits bien connus de vous, je me bornerai à rappeler à Votre Excellence les bienveillantes intentions qui président au Traité de Paris, mirent les Roumains en position de déclarer leur vœux, ceux de ces vœux qui furent pris en considération immédiate et enfin celui qui se traduisant plus tard dans un fait accompli, fut ultérieurement accepté et consacré comme tel.

A défaut du Prince Etranger qu'on leur refusait, le choix des Roumains s'étant fixé sur la personne du Colonel Couza, ils attendirent de lui, des actes qui correspondissent à leurs légitimes espérances.

Cette attente fut trompée.

⁶⁴ Potrivit cercetătoarei Beatrice Marinescu, această scrisoare este datată 8/20 martie 1866, vezi articolul său *William Ewart Gladstone*, și urm., p. 381, nota 13: „În acest context [cel al unui discurs filoromân al lui Gladstone], prim-ministrul Ion Ghica îi scria lui Gladstone, pe 8/20 martie, solicitându-i sprijinul pentru încurajarea investițiilor britanice în țara noastră. Ghica arăta bogățiile pe care România le posedă și considera că investirea de capital britanic în diferite sectoare de activitate, transporturi, exploatarea bogățiilor etc. ar contribui la dezvoltarea economică a României”. Cu adevărat, textul acestei epistole – dar nu scrisă de mâna lui Ion Ghica – se află la B.A.R., Msse, Arhiva D.A. Sturdza, XXIII Varia 2, f. 248–251v. Textul poartă data „8/20 Mars 1866”. Înaintea formulei de adresare – „Monsieur le Ministre” –, au fost adăugate cu creionul roșu cuvintele „lettre à Gladstone”. De asemenea, în josul primei file este trecut adresantul: „Monsieur Gladstone / Chancelier de l'Echiquier”. Textul nu este iscălit, dar el coincide întru totul cu cel publicat aici, aflat la British Library.

Leur élu ne tarda pas en effet à adopter la voie qui devait le plus sûrement conduire au résultat opposé.

Etranger à la science économique, ne faisant aucun cas des besoins matériels du pays, ne tenant aucun compte ni des avantages inherent à leur satisfaction légitime, ni de l'action que peuvent avoir sur l'esprit d'une [f. 180:] nation et sur son développement moral et intellectuel, l'établissement des voies de communication, d'institutions de credit, les progrès de l'agriculture (industrie à laquelle la fertilité du sol oblige les habitants du pays à s'appliquer particulièrement) l'économie dans les Finances, une assiette des impôts qui sans changer outre mesure les contribuables, fasse entrer dans le trésor tout juste les sommes nécessaires à l'entretien de l'autorité, tout en affectant le minimum aux frais de perception; ne connaissant de la civilisation occidentale que les avantages qu'offrent certaines grandes villes aux distractions des oisifs; imbu d'idées d'une politique surannée, sa preoccupation exclusive semble avoir été de neutraliser, les uns par les autres, les hommes capable du pays et d'empêcher ainsi l'efficacité de leurs efforts.

L'entretien ruineux d'une armée inutile, grievant le trésor de sommes dont l'emploi intelligent eut suffi à doter le pays de tous les Etablissements qui lui manquent, a contribute pour une large part au [f. 180v:] déficit qu'une dilapidation générale suite d'une incurie absolue, devait inévitablement amener chez nous.

Enfin la stérilité semble avoir été l'unique but de cette politique inqualifiable qui debutant et continuant par la désorganisation, s'est terminée par un discrédit justifié à l'intérieur comme à l'extérieur par l'impossibilité où s'est place ce régime, de faire honneur aux engagements les plus sérieux.

De façon que dans un laps de sept années, non seulement aucun progres notable ne s'est realize mais encore, ainsi qu'il arrive constamment en pareil cas, le pays au lieu de rester purement stationnaire, a realize en sens inverse les tendances de son activité.

C'est ce que permettrait de constater un examen impartial des faits qui se sont produits sous ce régime lequel n'a fait que manifester d'ailleurs ce que manifeste tout Gouvernement personnel dépourvu d'idées conformes à la saine morale à savoir: la negation de tout principe, d'économie sociale, de famille, de propriété, de religion.

[f. 181:] Cela suffirait à expliquer, Monsieur le Ministre, pourquoi les Assemblées étaient dissoutes toutes les fois qu'elles commettaient d'indiscrétion de demander des comptes afin de soumettre les dépenses à un contrôle qui permet d'introduire dans les Finances l'ordre qui jusqu'à ce jour leur a fait défaut.

En un mot, le régime déchu limitant son autorité à ce qu'on peut appeler le Gouvernement proprement dit, offrait ces tendances caractéristiques des pouvoirs absolus qui consistent à monopoliser l'action collective et à n'en tolérer l'exercice que pour et par le Gouvernement, sans rayonnement profitable pour la masse des Gouvernés.

Il en est résulté – pour ne parler que d'un détail entre mille – que pas un seul établissement industriel n'a été créé et que, d'autre part, l'exportation de la richesse agricole, cette principale ressource du pays, a diminué dans les proportions les plus inquiétantes.

Ces faits dont, malheureusement pour nous, la [f. 181v:] triste réalité n'est pas sujette à controverse, témoignent assez éloquemment en faveur de l'impossibilité absolue de maintenir un pareil état de choses.

Aussi faut-il considérer la manifestation pacifique qui vient d'y mettre un terme, non point comme une sédition mais comme une évolution naturelle, logique, absolument correlative aux premises dont elle était la conclusion prévue.

D'ailleurs la netteté, la spontanéité, l'unanimité de la réaction qui vient d'avoir lieu, étant absolument exclusives de toute idée de satisfaction obtenue par des ambitions isolées, il n'est pas permis d'y voir autre chose qu'une nécessité jaillie des circonstances.

Au surplus, Monsieur le Ministre, cette nécessité, ici comme à l'étranger, n'était un secret pour personne; son échéance imminente ne constituait tout au plus qu'une question de temps pour les cabinets qu'elle préoccupait d'assez longue date.

Le coup d'Etat par lequel le Prince Couza s'était flatté de remédier au malaise, n'a fourni qu'une expérience [f. 182:] de plus à l'appui de la conviction générale où l'on était, touchant la nature incurable de la situation dans les conditions qui la réalisaient.

Bien plus, l'absence de tout contrôle, qui fut la suite de cette mesure et, dès lors, le libre déchaînement des convoitises de l'entourage, joint à l'impunité du pillage organisé par une cupidité sans frein, n'ont fait qu'accélérer un dénouement auquel tout le monde clairvoyant s'attendait d'un jour à l'autre.

Plus tard, l'échauffourée artificielle où une pensée coupable a cru pouvoir puiser le salut; n'a été qu'un remède héroïque à peine capable de galvaniser, un instant, un système dont la décomposition se trahissait par maint indice.

Mais l'insuffisance du chef de l'Etat ne saurait expliquer, à elle seule, le déplorable état de choses où elle a figure comme élément.

Le mal, il faut le dire, a tenu à une cause plus radicale et j'entends par là, Monsieur le [f. 182v:] Ministre, les conditions défectueuses dans lesquelles le fait essentiel de l'Union, eut à se développer et l'instabilité que ces conditions impliquaient, ainsi que les Gouvernements des Puissances Garantes ont bien été forcés de le reconnaître après coup.

L'instinct populaire ne s'y était pas trompé lorsque la nation Roumaine avait émis simultanément à celui de l'Union le vœu correlative concernant le Prince Etranger.

Le système d'un chef électif bon, à la rigueur, chez un peuple où l'intrigue extérieure n'a pas d'accès, est peut-être de nature à y produire (encore est-ce fort problématique?) quelques heureux résultats.

Il n'en saurait être de même à l'égard d'un pays ouvert comme le nôtre aux convoitises de l'étranger; car alors il arrive de deux choses l'une: ou bien l'élection est due à l'influence extérieure qui a le dessus, ou bien, le choix de la nation se porte sur le citoyen qui a su se ménager les vulgaires avantages de la popularité; et vous n'ignorez pas Monsieur le [f. 183:] Ministre, à quel prix elle s'acquiert fort souvent et combine ses choix sont sujets [cuv.scurt nedescifrat; poate că "ou"] caution par suite de leur indignité fréquente.

Laissant de côté les raisons politiques qui militeraient en faveur de l'adhésion de la Turquie à un arrangement par lequel une cause de faiblesse se transformerait, à son bénéfice, en une cause de force et de sécurité, je me borne à poser l'urgence qu'il y aurait pour les Principautés et conséquemment pour la tranquillité de l'Europe, à sortir d'un état de choses provisoire, précaire, qui s'oppose et, tant qu'il sera maintenu, ne cessera de s'opposer à leur plein développement et qui, je l'ajoute à regret, menace de tourner au profit de quelque puissance intéressée à la persistance de cette faiblesse.

Les ressources territoriales du pays sont immenses: fertilité du sol, surabondance et variété des produits agricoles, minéraux, bois de construction admirable, il réunit ce qui d'ordinaire fait la richesse et par conséquent la force des états mieux régis.

[f. 183v:] Mais le défaut d'exploitation rend toute cette richesse inutile et comme non avenue.

La première condition, en effet, pour la mettre en oeuvre, serait un réseau suffisant de voies de communication: routes, Chemins de fer, canaux, car, autrement les frais d'exportation de ces produits, dans le cas où l'exportation n'en est pas à peu près impossible, comme par exemple, pour les bois de construction, ces frais, dis-je, seraient tels qu'ils absorberaient tout le bénéfice de l'exploitant.

Mais la création des routes comme celle des usines et autres établissements de première nécessité, n'étant possible qu'au moyen d'un appel aux capitaux étrangers, le manque de stabilité s'oppose chez nous à tout ce qu'on pourrait tenter à cet égard par suite du peu de garantie que cet état éminemment transitoire offre aux intéressés.

Nous avons donc tout lieu de désirer une modification de notre régime, qui soit de nature à nous donner un crédit dont la privation nous interdisant [f. 184:] tout progrès matériel nous maintient dans une infériorité à laquelle il y aurait de la cruauté à nous condamner indéfiniment ainsi qu'il arriverait si, ce qu'à Dieu ne plaise, les Hautes Puissances persistaient à vouloir nous imposer un état de choses analogue sinon identique à celui que nous avons rejeté et dont une trop longue expérience nous a fait toucher les vies.

J'ajoute en terminant, Monsieur le Ministre, que l'heureux changement que nous sommes en droit d'espérer de la bienveillance des Hautes Puissances ne bornerait pas à nous ses résultats bienfaisants: l'industrie et le commerce étrangers ne pourraient manquer d'y trouver aussi leur compte et, sous ce rapport l'Angleterre ne

serait certainement pas la moins bien partagée par suite des relations qui ne tarderaient pas à s'établir entre nos producteurs et l'habile et vaillante industrie qui est une de ses glories.

Pour acquérir tout son essor le commerce entre l'Angleterre et les Principautés qui n'est [f. 184v:] encore qu'à son début ne réclame qu'une organisation basée sur les sains principes dont vous êtes l'intelligent propagateur.

Je n'ose me flatter, Monsieur le Ministre que les considerations que j'ai l'honneur de soumettre à l'esprit judicieux de Votre Excellence et dont mes sentiments de patriotism m'ont commandé l'expression soient appelées à entrer pour quelque chose dans la decision qui nous intéresse mais je croirais faillir à un devoir aussi cher qu'impérieux si je négligeais tout moyen qui s'offre à moi d'exposer et de justifier une aspiration nationale dont le caractère unanime et persistant mérite de fixer à divers égards l'attention des hommes de votre haute intelligence et de votre caractère.

Au demeurant, Monsieur le Ministre, c'est une nouvelle occasion qui s'offre – providentiellement peut-être – à Votre Excellence de montrer à l'Europe comment dans le siècle où nous vivons et grace aux lumières que possède la vraie science politique et sociale, les questions [f. 185:] internationales peuvent parvenir à leur solution rationnelle.

J'ose me dire à cette occasion, Monsieur le Ministre,

De Votre Excellence,
le très humble et
très obeisant serviteur

Le Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères,

[semnat:] Ion Ghica”

7) [1866]⁶⁵. Scrisoare a lui William Ewart Gladstone către Ion Ghica
BAR, Msse, Arhiva Ion Ghica – Corespondență, cota S 19 / DCXV:

„Monsieur

J'ai reçu avec un profound intérêt la lettre que V.E. m'a fait l'honneur de m'adresser sur l'état actuel et les voeux des Principautés Danubiennes.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 381: „În răspunsul său, datat 17 mai 1866, Gladstone sublinia interesul pe care îl purta, ca și în 1858, Principatelor Unite, dorindu-le bunăstarea și consolidarea ca stat, ele interesând Europa prin trecutul lor istoric, prin ceea ce pot oferi în prezent și prin importanța pe care o au prin așezarea lor geografică”. Data amintită nu figurează pe scrisoarea aflată în Arhiva Ion Ghica – Corespondență de la B.A.R. Documentul nr. 7 bis de mai jos constituie varianta olografă, în limba engleză, a acestei epistole a lui W.E. Gladstone către Ion Ghica. Dacă varianta în franceză nu este datată, cea în engleză poartă data de 17 mai 1866, iar locul redactării ei este „11 Carlton House Terrace / London”.

Le sujet de cette lettre devait éveiller mon plus vif intérêt et je desirais aujourd'hui avec autant de sincérité qu'au tem[p]s où j'ai donné une attention toute special à leurs affaires, tout ce qui peut contribuer au bien être et à la consolidation de provinces qui doivent tant intéresser l'Europe et par leur histoire passée et par les promesses que donne leur situation présente et par l'importance de leur position géographique dans des vues generals.

A cause du poids de mes propres occupations officielles, autant que par consideration pour l'état present des affaires de l'Europe si menaçant pour la tranquillité générale, je devrai peut-être m'en tenir à ces assurances non equivoques je l'espère, cependant j'ajouterai quelques mots que je suis sûr que la bienveillance et l'indulgence de V.E. interpréteront dans un sens favorable.

La conviction et l'expérience me conduisent à desirer avec le cours des années que le progres sur lequel le monde civilize est maintenant si répandu devrait dans tous les cas, si c'est possible, est un progres de paix. Dans aucun cas je crois que ce désir ne devrait être plus naturel ou desirable que pour les Principautés Danubiennes où les relations avec la Porte Ottomane établies par la loi publique de l'Europe, ne contient comme je l'espère et le desirais aucun danger et aucun empêchement à la realisation de la prospérité matérielle ou au développement, de la paix politique dans tous les points de l'autonomie pratique tandis que cela devrait les soulager du grand poids d'une independence absolue et de ces lourdes charges qui sont si dures et memes si périlleuses à de jeunes états et que cependant nous voyons qu'il est difficile pour les petits états d'éviter. Il ne devrait pas non plus échapper à l'observation que les provinces ayant maintenant le bénéfice d'une garantie européenne, les puissances par lesquelles a été donnée [cuv.seurt nedescifrat] par l'acte meme par lequel ells l'ont donné, contracté des obligations et envers ells et envers le Sultan comme Suzerain.

De bonnes lois commerciales, des relations bien entendues et une harmonie conséquente de classe à classe économique du gouvernement, libre application des ressources (rendue possible par cette économie) pour des travaux utiles et reproductifs et surtout pour l'amélioration des communications, sont les fruits spéciaux, qu'un homme bien intentionné pour les Principautés désirerait voir de l'énergie réveiller les hommes et c'est dans ces mesures de progress intérieur qu'on trouverait probablement non seulement les meilleurs assurances presents contre le danger que V.E. avec raison croit si formidable d'intrigues étrangères dans vos affaires domestiques, mais probablement la meilleure et la plus solide preparation pour le contingent dans l'avenir prospère et distingue que j'espère la providence reserve à votre pays.

Je compte sur la bienveillance de V.E. pour accepter cette lettre en réponse non seulement à celle que j'ai eu l'honneur de recevoir de vous mais aussi à l'adresse de la municipalité de Bucarest et de plusieurs personnes distinguées qui

se sont jointes, une provenance pour les termes de laquelle je ne saurai trop remercier en termes appropriés à l'occasion.

J'ai l'honneur d'être de V.E. le plus obeisant et humble serviteur.

Gladstone”

7 bis) **17 mai 1866, Londra.** Scrisoare a lui William Ewart Gladstone către Ion Ghica (versiunea olografă, în limba engleză, a scrisorii anterioare)
BAR, Msse, Arhiva D.A. Sturdza, XXIII varia 2, f. 268–270:

[f. 268:]

„11 Carlton House Terrace
 London
 May 17 : 1866

Sir,

I have received with deep interest the letter which your Excellency has done me the honour of address to me on the present state & prospects of the Danubian Principalities.

The subject of that letter must even command my liveliest interest: and I desire with not less earnestness at present, than at the time when first I paid some degree of special attention to their affairs, all that can contribute to the welfare and the [f. 268v:] solid strength of provinces so interesting to Europe from their past history, from the promise offered by their present aspect, and from the importance in a general view of their geographical position.

Both from the pressure of my own heavy official engagements, and likewise from a consideration of the present state of affairs on the Continent of Europe, so menacing to the general tranquility, I ought perhaps to content myself with these, I hope, unequivocal assurances: yet I will add a few words which I am sure your Excellency's kindness and indulgence will interpret in a favourable sense.

Conviction and experience lead me to [f. 269:] desire increasingly with the lapse of years, that the progress on which the civilized world is now so intent should in all cases if possible be a peaceful progress.

In no instance can this desire, I think, be more natural or suitable than in the case of the Danubian Principalities: where the relation to the Ottoman Porte established by the public law of Europe entails, as I trust and believe, no danger and no impediment, either to the attainment of material prosperity or to the development of political freedom in all the points of practical self-government: while it ought to relieve them from much of the burden of an absolute independence, and from those heavy [f. 269v:] charges which are so burdensome and even so perilous to young states, and yet which as we see, young states find it difficult to avoid. Nor will it escape observation that as the Provinces have now the benefit of a European Guarantee, so the Powers by whom has been given habe, in

the very act of giving it, contracted obligations both among themselves, and towards the Sultan as Suzerain.

Good commercial laws, well understood relations, and consequent harmony between class & class, economical administration of the Government, liberal application of resources (made possible by such economy) to useful and reproductive works, and [f. 270:] especially to the improvement of communication, these are among the special fruits which a wellwisher of the Principalities would desire to see from the awakened energies of the people, and it is in these and kindred methods of internal progress that there would probably be found not only the best present securities both against the mischief which your Excellency justly thinks so formidable of foreign intrigues in your domestic affairs, but likewise the best and most solid preparation for the contingencies of that, I trust, prosperous and distinguished future which Providence may have in store for your [f. 270v:] country. In this course I earnestly hope that the wishes of the Roumanian people may be found to [cuv. scurt nedescifrat].

I trust to your Excellency's kindness to accept this letter in acknowledgement not only of the one I have had the honour to receive from you but likewise of the Address from the Municipality of Bucharest, and from many distinguished persons who have joined them; an address for the terms of which I know not how to offer my thanks in terms adequate to the occasion.

I have the honour
Your Excellency's most obedient humble servant
[semnat:] W.E. Gladstone

His Excellency
M. Ghika
Pres[iden]t of the Council & Minister for Foreign Affairs"

-
- 8) **19 martie 1866.** Depeșă a lui Dumitru Brătianu către William Ewart Gladstone *British Library, Gladstone Papers, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add.Ms.44409, Reel 29, Pt. 7, f. 260:*

„THE ELECTRIC AND INTERNATIONAL TELEGRAPH COMPANY
[...]

The following Message has been received at Strand Station

19 - 3 1866

FROM
Name Bratiano

and
 Address
 TO
 Name Hon. William Gladstone
 and Chancellor de l'Exchequer
 Address Londres

Monsieur vos récentes paroles prononcées au sein du parlement ont rappelé aux roumains que toujours le premier vous avez pris la defense de [lecțiune incertă a următoarelor două cuvinte:] cette nationalité et la municipalité de Bukarest vous a vote, au nom du people roumain une adresse de remerciements qui a été signée de l'archevêque des membres du Sénat, du [f.261:] corp[s] législatif, du conseil d'état et de tous les notables de la ville, elle sera déposée au consulat d'Angleterre, je suis heureux d'avoir à signer cette dépêche

Bukarest 10 6 pm"

- 9) **15 / 27 aprilie 1867.** Scrisoare a lui Ștefan Golescu, prim-ministru și ministru de Externe al României, către William Ewart Gladstone
British Library, Gladstone Papers, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add. Ms. 44410, Reel 30, Pt. 7, f. 211–212v:

f. 211: „MINISTERE
 des
 AFFAIRES ETRANGERES
 No. 2016

Bucarest, 15 / 27 avril 1867

Monsieur,

Défenseur du droit et de la liberté dans votre pays, votre voix puissante s'est élevée en même temps pour la defense du droit et de la liberté d'une nation qui, reculée à l'Orient de l'Europe semblait oubliée du monde entier.

Comme un faible témoignage de la reconnaissance de la Roumanie, la Représentation Nationale vous offre en homage ces droits que vous avez puissamment aidés à conserver, j'allais dire à reconquérir. La Représentation Nationale ose espérer que, citoyen Roumain, par l'intérêt que vous portez à notre cause et par l'appui que vous lui avez prêté en toute occasion, vous voudrez bien accepter de l'être aussi par les droits. Elle a donc voté à l'unanimité et S.A.S.le Prince Régnaant a sanctionné pour vous, Monsieur, la grande

Monsieur Gladstone
 Ancien Chancelier de l'Echiquier
 Membre du Parlement

[f. 211v:] naturalization.

Heureux de porter à votre connaissance avec ce vote, l'expression de la gratitude de ma patrie. Je vous prie, Monsieur, de vouloir bien agréer l'assurance de la haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être,

de Votre Excellence,
le très humble et très obeisant Serviteur,
Stephan Golescu

[f. 212v:] Ap 27
Roumanian
Foreign Minister
S. Golescu"

10) **8 februarie 1878.** Scrisoare a lui Ion Ghica către William Ewart Gladstone
British Library, Gladstone Papers, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add. Ms. 44456, Reel 22, Pt. 8, f. 88:

„Excellence

La lettre d'introduction ci-jointe je la dois à la bienveillante amitié de Docteur Sandwich. Je serai très honoré si au milieu de vos nombreuses occupations vous pouviez m'accorder un moment d'entretien.

Je saisis cette occasion pour vous réitérer l'assurance de ma respectueuse considération.

Ion Ghica

Londres le 8 février
1878
Jermyn Street no 92"

11) **22 aprilie 1887.** Scrisoare a lui Dumitru Brătianu către William Ewart Gladstone
British Library, Gladstone's Paper, apud Gladstone's Library, Hawarden, Add. Ms. 44500, Reel 14, Pt. 9, f. 263:

„le 22 Avr. 1887

Monsieur

Une dépêche que je reçois à l'instant m'oblige de partir pour Bucharest. Permettez-moi donc je vous prie de venir prendre conge de vous par lettre et vous

exprimer en meme temps mon ferme espoir que vos sympathies et votre appui ne manqueront pas à mon pays, dans les graves circonstances dans lesquelles il se trouve [cuv.nedescifrat] aujourd'hui.

[f. 263v:] P.S. Mon ami, Mr. G. Crowe⁶⁶ qui vient de visiter les Principautés auxquelles il prend un vif intérêt, m'a permis de s'occuper de tout ce qui pourra avancer la cause Roumaine et fournir tous les renseignements aux personnes qui sont sympathiques à cette cause.

[f. 264:] Laissez-moi aussi croire, Monsieur, que les communications que je prendrai la liberté de vous adresser de Bucharest seront accueillies par vous avec la bienveillance à laquelle vous avez daigné m'habituer.

Monsieur, j'ai l'honneur d'être avec un profond sentiment de gratitude

votre très humble
et très obeisant serviteur
[semnat:] D. Bratiano

W.E. Gladstone M.P.

[f. 264v:] Ap. 22 87

Mr. D. Bratiano”

GLADSTONE AND THE ROMANIANS

Abstract

This article is based mainly on the correspondence between William Ewart Gladstone (1809–1898) – four times liberal prime-minister of Great Britain – and four Romanian statesmen who were revolutionaries in 1848: Dumitru Brătianu (1858, 1887), Ion Ghica (1866, 1878), Nicolae (1858) and Ștefan Golescu (1867). This correspondence is kept among Gladstone's Papers, at the British Library, in London. The author could transcribe these letters from the microfilms kept at the Gladstone's Library, in Hawarden, Wales. One letter, found in the Library of the Romanian Academy, Bucharest, was sent by Gladstone in the spring of 1866 to prime-minister Ion Ghica. The author of the article consulted also the Glynne – Gladstone Papers at the Gladstone's Library, in Hawarden, from the Flintshire Record Office.

All these documents give informations about the interest of W.E. Gladstone about the Romanian Principalities, whose union and independence he supported through the speeches held in

⁶⁶ G. Crowe, împruternicit al lui Sir Henry Bulwer, ambasador la Istanbul și membru al Comisiei europene din principatele dunărene, era corespondent la Paris al ziarului „Morning Chronicle”, vezi Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 176, nota 112.

the House of Commons. Chronologically speaking, Gladstone's support for the Romanians has been even prior to the interest he showed to the fate of the Bulgarians, Greeks, and Armenians. William Ewart Gladstone was granted in 1867 the Romanian citizenship by the Parliamentary Assembly in Bucharest, as a sign of recognition for his pro-Romanian actions and speeches.

Keywords: William Ewart Gladstone, John Arthur Roebuck, Dumitru Brătianu, Ion Ghica, Nicolae Golescu, Ștefan Golescu, Romanian Principalities.